

concert info Speicher van Enno Poppe

de Doelen

Klangforum Wien en
Bas Wiegiers

woensdag 23 februari 23
Jurriaanse Zaal, 20:15

programma

wo 23 feb 23 | Jurriaanse Zaal, 20:15
Speicher van Enno Poppe

Enno Poppe (1969)
Speicher I-VI (2008-2013)

Dit concert heeft geen pauze. Einde circa 21:35

Enno Poppe © Harald Hoffmann

uitvoerenden
Klangforum Wien
Bas Wiegiers [dirigent](#)

Klangforum Wien wordt
mede mogelijk gemaakt door

toelichting

Speicher van Enno Poppe

Moeilijke muziek? Van een afstandje ziet *Speicher* van Enno Poppe eruit als een intimiderende muzikale architectuur, een gigantisch werk van zo'n tachtig minuten, in zes delen, tot in detail beheerst door een serie getalsverhoudingen. Maar als je inzoomt, op willekeurig welke plek, hoor je allereerst een verrukkelijk klankspel waar het plezier van afspat. Precies in die wisselwerking tussen macro en micro schuilt het geheim van *Speicher*. Om het te ontraadselen hoef je alleen te luisteren – hoe vaker hoe beter, natuurlijk, net als bij Bach of Beethoven.

Enno Poppe (1969) is een van de voornaamste Duitse componisten van zijn generatie en daarnaast een veelgevraagd dirigent op het vlak van nieuwe muziek. Als kind luisterde hij met de partituur op schoot wel vijftig keer naar zijn lievelingswerk, de *Negende symfonie*, 'Uit de nieuwe wereld' van Dvorák, waarbij hij beurtelings alle partijen meelas. Waarlijk een kleine dirigent in de dop. Maar pas toen hij als twaalfjarige het stekelige *Kontra-Punkte* van Karlheinz Stockhausen op de radio hoorde wist hij wat zijn bestemming was: déze heerlijke harmonieën onderzoeken, hierin verdergaan. De klanktaal van de avant-garde heeft hij nooit eng of moeilijk gevonden, memoreert Poppe dikwijls: 'Als kind was het mij op een of andere manier meteen duidelijk dat het zinvol was om op deze manier te werken.'

Speicher

Immiddels heeft Poppe een omvangrijk oeuvre op zijn naam, van kamermuziek, orkestwerken en enkele onorthodoxe opera's, met *Speicher* als een van de hoogtepunten. Het is een zesdelige cyclus voor groot ensemble die Poppe in 2008 begon en die in oktober 2013 voor het eerst integraal werd uitgevoerd, in het festival van Donaueschingen, ook toen, net als vanavond, door Klangforum Wien. Het werk is dan ook nauw verbonden met het vermaarde gezelschap uit Wenen: Poppe componeerde het eerste deel voor het 25-jarige jubileum van Klangforum in 2010. Vanavond staat het ensemble onder leiding van zijn voormalige vaste gastdirigent, de Nederlander Bas Wiegiers.

Overigens was het in Nederland dat voor het eerst een

deel uit de cyclus te horen was: *Speicher III* ging in februari 2010 in première in het Muziekgebouw in Amsterdam, twee maanden voordat *Speicher I* in het Duitse Witten ten doop werd gehouden.

Geheugen

De vraag wat nieuw is, en wat je al eerder gehoord hebt, vormt in zekere zin de motor van Poppes meesterwerk. ‘Speicher’ betekent ‘opslag’ of ‘reservoir’, maar ook ‘geheugen’ (bijvoorbeeld de harde schijf van een computer). Om interessant te blijven – zeker ruim vijf kwartier lang – is het belangrijk dat muziek je telkens verrast, vindt Poppe; maar minstens zo belangrijk is herkenning. Het geheugen is het orgaan dat ons tijdens het luisteren helpt de vorm van een werk te ontwaren: herhaling, variatie, verandering, contrast. Dus duiken er in *Speicher* voortdurend motieven of hele passages op die we al eerder gehoord hebben, maar telkens net anders of in een andere context.

Speicher gaat dus over vorm en het waarnemen daarvan. De vorm doet enigszins denken aan een fractal, een meetkundige figuur die is opgebouwd uit delen die gelijkvormig zijn aan het geheel. De zes delen verhouden zich tot elkaar volgens de reeks 8-3-4-6-2-12: het laatste deel is het langst (ca. 20 minuten), gevolgd door het eerste; het

vijfde deel is het kortst (ca. 2 minuten), gevolgd door het tweede. (De duur van de klinkende delen is niet exact gelijk aan de getalsverhoudingen.) De zes delen zijn zelf óók weer opgebouwd uit zes onderdelen, volgens dezelfde proporties. In de delen I, V en VI heeft Poppe de verhoudingen zelfs doorgevoerd tot op ‘celniveau’ van het materiaal. Deel V is in feite een extreem versnelde reprise van deel I, terwijl deel VI een in alle dimensies uitgesponnen variatie is, met lange lijnen en enorme akkoordbouwwerken.

Direct uit het lichaam

Ziehier, de intimiderende muzikale architectuur. Het is beslist mogelijk de contouren van deze structuur op het gehoor waar te nemen. Zo begint ieder deel met losse noten en treedt meteen daarna een verdichting van het materiaal op. Zulke duidelijk hoorbare processen – verdichting, uitdunning, versnelling, verbreding – vormen het grondplan van de compositie. Maar: klinkende muziek is nooit abstract, aldus Poppe, en *Speicher* valt ook prima te genieten zonder met je oren als sonar de formele dimensies te peilen.

Poppe is niet het soort componist dat met een belerend vingertje op zijn partituur hamert en zijn verdwaasde publiek in het gezicht spuwt dat het klópt wat hij heeft geschreven. Hij wil zijn publiek bereiken. Van moment tot moment zoekt hij

naar klanken die betekenis hebben in het grotere geheel, maar die ook op zichzelf interessant zijn, en steeds van een grote intensiteit. Poppes muziek komt ‘direct uit het lichaam’, schreef de *Neue Zürcher Zeitung* in 2013 na de première van de complete cyclus.

Fout

Poppe is geïnteresseerd in muziek die een beetje klinkt alsof er iets niet klopt, vertelde hij in een interview bij uitvoeringen van *Speicher III, IV en V* in Leuven in 2012. “Het ‘fout’ van vroeger is soms het ‘waar’ van vandaag,” zei hij. Dit is nadrukkelijk het geval bij de manier waarop hij microtonen inzet, om nieuwe samenklanken te construeren of nieuwe melodische lijnen te vinden. Inspiratie daarvoor putte hij onder meer uit de Arabische muziek, waarin kwarttonen heel gebruikelijk zijn, maar zonder dat de muziek ooit ‘Arabisch’ klinkt. In Poppes idioom transformeert een klank die we aanvankelijk als ‘vals’ waarnemen tot een verruiming van het idee wat muziek zou kunnen zijn.

Bijvoorbeeld in *Speicher III*, waarin hij de technieken glissando en vibrato aan een onderzoek onderwerpt. Op Poppiaanse wijze: een glijtoon mag flink onderuit roetsjen, en een vibrato mag zwierig bibberen. Zulke uitvergrotingen hebben ook een humoristisch effect. Het achterliggende idee is niettemin serieus: wat

zijn de elementaire bouwstenen van een compositie? Waar eindigt de ene noot en begint de andere? Wat bevindt zich in het tussenliggende continuüm? En hoe beïnvloedt intonatie de klankkleur van een noot?

Het slotdeel was in 2016 al eens afzonderlijk te horen in het Muziekgebouw in Amsterdam. *NRC* roemde indertijd de “fantastische klankwereld van Stockhausiaane allure” van het werk. De korte stotternootjes waarmee het eerste deel begint zijn hier uitgedijd tot langgerekte tonen, klaaglijk, bijna als menselijke stemmen. In de loop van het deel ontwikkelen ze zich tot schrille dissonanten en gure vioolbibbers, afgezet tegen diepgonzende tonen. Tegen het einde klinken ze als sirenes: tergende trage glissandi die in de hoogte willen ontsnappen, zonder daarin te slagen.

tekst: Joep Stapel

Klangforum Wien

Klangforum Wien is een van de beste nieuwemuziekensembles van Europa. Het werd in 1985 opgericht door de Zwitsers-Oostenrijkse componist Beat Furrer. Klangforum is een muzikantencollectief dat volledig uit solisten bestaat, met een vaste kern van 23 musici uit tien landen. Het ensemble heeft een eigen serie in het Weense Konzerthaus en speelde wereldwijd talloze premières van vooraanstaande componisten, vooral uit het Duitse taalgebied. Van 2018 tot zomer 2022 was Bas Wiegiers vaste gastdirigent van Klangforum Wien. klangforum.at

Bas Wiegiers

Bas Wiegiers (1974) is een van de voornaamste Nederlandse dirigenten van zijn generatie. Als violist maakte hij jarenlang deel uit van het ASKO Ensemble, speelde hij in het orkest van de Nederlandse Bachvereniging en soleerde

Bas Wiegiers © Paz Guillen

hij in het Concertgebouw in het *Violonconcert* van Theo Loevendie. Als dirigent is hij te gast bij tal van Europese orkesten, ensembles en operahuizen en bestrijkt hij een indrukwekkend repertoire, van barok tot hedendaagse muziek. Hij werkte nauw samen met componisten als Georges Aperghis, Georg Friedrich Haas, Helmut Lachenmann, Salvatore Sciarrino en Rebecca Saunders. Vanaf het seizoen 2022-2023 is Wiegiers een van de drie vaste dirigenten van het Münchener Kammerorchester. www.baswiegiers.com

Ensemble Klangforum Wien © Valerie Maltseva

agenda tips

**Heb je genoten van dit concert?
Dan zijn de volgende concerten ook
wat voor jou:**

vr 17 mrt 23 | Jurriaanse Zaal, 20:15

Brooklyn Rider

New Yorkse strijkkwartet-rocksterren

za 1 apr 23 | Jurriaanse Zaal, 20:15

Islands

Askol|Schönberg ism BredaPhoto

do 20 apr 23 | Jurriaanse Zaal, 20:15

**DoelenEnsemble, House of Makers &
Klankvorm**

Kinetic Sounds

ontdek het
programma op
dedoelen.nl

genoten van dit concert?

Steun de Doelen en help het realiseren van een bijzonder
en innovatief programma!

Bekijk hoe jij kan bijdragen op dedoelen.nl/steun

Stay in touch!

See you @dedoelen &
share your pictures #dedoelen

tickets & info:

www.dedoelen.nl

+31 10 217 17 17

Schouwburgplein 50, Rotterdam